

Anna Śliz

Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna

Bielsko-Biała

Marek S. Szczepański

Uniwersytet Śląski w Katowicach

POLSCE I POLAKOM

IDEA KONGRESU POLONII KANADYJSKIEJ¹

Kaszubi w Kraju Klonowego Liścia

W połowie XIX wieku grupa polskich Kaszubów, w poszukiwaniu lepszych warunków życia, udała się na kontynent północnoamerykański i osiadła na terytorium dzisiejszej Kanady w prowincji Ontario. Była to grupa 57 osób. Pomimo swojej skromnej liczebności dała początek polskiej społeczności etnicznej w Kraju Klonowego Liścia. Równocześnie od samego początku tworzyła struktury instytucjonalno-organizacyjne, które u początków oparte na życiu religijnym i kościelnym z czasem zyskiwały również świecki charakter. Powstawały przede wszystkim z myślą niesienia pomocy Polakom zamieszkałym w Kanadzie. Z upływem lat i w oparciu o zmianę sytuacji społeczno-politycznej w Polsce, Ka-

¹ W tekście wykorzystano fragmenty książki: A. Śliz, *Wielokulturowość: iluzje czy rzeczywistość? Socjologiczne studium przypadku na przykładzie Kongresu Polonii Kanadyjskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2009, s. 241–423

nadzie i w świecie zyskiwały kolejne ważne cele działania. Jednym z nich była szeroko płynąca pomoc Polsce i Polakom, która miała dwa zasadnicze wymiary: ideologiczny i materialny. Sens ideologiczny to przede wszystkim głośno wyrażany sprzeciw wobec polskiej, politycznej rzeczywistości powojennej. Wymiar materialny to konkretna pomoc Rodakom pozostającym w granicach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W nurt tak dychotomicznie wygenerowanych celów działania wpisała się idea Kongresu Polonii Kanadyjskiej, której uzupełnieniem była działalność na rzecz Polaków i polskiej kultury w Kanadzie.

Kongres Polonii Kanadyjskiej powstał na Zjeździe Polonii Kanadyjskiej, który odbył się w Toronto w dniach 2–4 września 1944 roku. Organizacja inkorporowana w marcu 1948 roku w jednej z pierwszych deklaracji zawartych w statucie głosiła: *Zebrani delegaci Polonii kanadyjskiej na Zjeździe w Toronto, Ontario, w dniu 2,3 i 4 września 1944 roku, świadomi swych obowiązków względem Ojczyzny Kanady, a także kraju swych braci i przodków – Polski, ślubując uroczyście lojalną służbę Kanadzie, pomni także na związek serc i krwi łączących nas z Macierzą Polską, postanawiają dla lepszego wykonywania swych obywatelskich obowiązków względem Kanady, lepszego obrony imienia polskiego i niesienia bardziej zorganizowanej pomocy braciom Pola-*

kom, powołać do życia stały organ współpracy Polonii kanadyjskiej (Kongres Polonii Kanadyjskiej – AŚ, MSS)².

Zjazd Polonii w Toronto trwał trzy dni. W tym czasie opracowano i zaaprobowano program oraz regulamin działalności Kongresu. W rezultacie dysput programowych przyjęto, że Kongres w najwyższym stopniu będzie reprezentował polską grupę w Kanadzie, a jego strategia działania będzie obejmowała trzy poziomy: 1. pracę na rzecz rozwoju Kanady, jej znaczenia w świecie oraz wypracowania sprawiedliwych struktur społecznych, 2. pomoc Polakom w kraju, pomoc imigrantom i akcji reunifikacji rodzin, 3. pracę na rzecz Polonii celem zachowania wiary, mowy, zwyczajów narodowych i całości dziedzictwa kultury polskiej³. Faktycznie jednak, u podłoża powołania do życia Kongresu Polonii Kanadyjskiej legły dwie zasadnicze idee: 1. wewnętrzne skupienie i skonsolidowanie Polonii, aby był to ważny głos w sprawach Polski, 2. stworzenie reprezentacji, która miałaby prawo mówienia w imieniu całego wychodźstwa polskiego. Prawdą jest, że Kongres powstał jako naczelna organizacja Polaków mieszkających w Kanadzie, jak również wyszedł naprzeciw władzom kanadyjskim, które przedkładały jednego partnera w dyskusji nad wielu.

Kongres podejmował działania w rozmaitych sferach. Problematyka prezentowanego artykułu skupiona została przede

² T. Brzeziński, *Oblicze Polonii Kanadyjskiej*. „Związkowiec” [Toronto] 1972 z 4 IV (archiwum Kongresu Polonii Kanadyjskiej – dalej: KPK)

³ *Słowo wstępne*, „Kongres Polonii Kanadyjskiej 1984–1986” [Toronto] 1986 (archiwum KPK).

wszystkim na działalności Kongresu wobec Polski i Polaków, która odpowiadała na zmieniającą się sytuację społeczno-polityczną Polski. Były to działania zarówno jednorazowe i spektakularne, jak i mające znamiona ciągłości. Przykładem takiej działalności jest nieustająca walka z wciąż pojawiającymi się w prasie kanadyjskiej (i nie tylko) stwierdzeniami, iż niemieckie obozy koncentracyjne w okupowanej Polsce to: *Polish death camps*, *Polish extermination camps* lub *Concentration camps in Poland*.

Tekst, który przedstawiamy, poświęcony został społecznemu funkcjonowaniu Polonii w Kanadzie. Instytucjonalnym układem odniesienia uczyniliśmy Kongres Polonii Kanadyjskiej. W artykule podkreślono rolę konkretnych działaczy, mechanizmy ich funkcjonowania, procedury i sposoby realizacji misji Kongresu. Szczególnie dowartościowano działalność Polonusów kanadyjskich na rzecz uczestnictwa Rzeczypospolitej w strukturach NATO i Unii Europejskiej.

Powojenna Polska na forum międzynarodowym

Najważniejszą ideą Kongresu Polonii Kanadyjskiej u początków działalności był silny głos sprzeciwu wobec polskiej rzeczywistości powojennej. Dawali temu wielokrotnie wyraz członkowie organizacji w licznych rezolucjach i odezwach. Przykładem jest rezolucja przyjęta na III Walnym Zjeździe Kongresu, który odbył się w Montrealu w dniach 4–6 września 1948 roku. Rezolu-

cja była skierowana przeciwko rządowi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a szczególnie wobec przyjętym ustaleniom wschodnich granic Polski. Równocześnie opowiadała się za przyjęciem nakreślonej granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej. Rezolucja głosiła: [...] *Prosimy Rząd nasz w Ottawie o baczenie na to, by na wszelkich obradach międzynarodowych, w których brać będą udział, a które dotyczyć będą bezpośrednio spraw polskich – uwzględniano zawsze fakt narzucenia Polsce obecnego regime'u i nie popierano decyzji nieprzychylnych narodowi polskiemu [...]*⁴ a równocześnie [...] *Uważamy, że obecne granice Polski na Odrze i Nysie powinny być uznane przez Wolne Narody za ostateczne i sprawiedliwe, biorąc pod uwagę zarówno fakty historyczne, jak i krzywdy wyrządzone przez Naród Niemiecki Narodowi i Państwu Polskiemu [...]*⁵. Sprawa polskich granic (sprzeciwianie się ustalonej granicy wschodniej, a równocześnie popieranie granicy zachodniej) pojawiała się wielokrotnie w szerokim spektrum działalności politycznej Kongresu. W dniu 17 września 1959 roku powołana przez Zarząd Główny Kongresu komisja do spraw uznania przez państwa zachodnie polskich granic na zachodzie wręczyła premierowi Kanady Johnowi G. Diefenbakerowi i ministrowi spraw zagranicznych Howardowi Greenowi specjalnie opracowane memorandum

⁴ „Związkowiec”, 12 września 1948, [Toronto] 1948 z 12 września (archiwum KPK).

⁵ Ibidem.

w tej sprawie⁶. Na zjeździe Kongresu w listopadzie 1959 delegaci przyjęli kolejną rezolucję w sprawie Ziem Zachodnich Polski: [...] *Szczególną uwagę poświęciliśmy w tegorocznej naszej manifestacji polskim Ziemiom Zachodnim, odzyskanym przez Polskę po ostatniej wojnie światowej. Pragniemy zapewnić naród polski w kraju, że żaden z odpowiedzialnych czynników nie kwestionuje prawa Polski do tych ziem. Niektórzy, jak prezydent Francji oświadczyli to już publicznie, inni albo pójdą z czasem za tym przykładem, albo uczynią to milcząco. Dlatego uważamy za najistotniejsze aby ludność polska zamieszkująca te ziemie z całym przekonaniem i wiarą zagospodarowała je i ugruntowała nierozzerwalną ich łączność kulturalną i gospodarczą z całością narodu*⁷. W maju 1960 Kongres Polonii Kanadyjskiej po raz kolejny przyjął rezolucję, w której apelowano do zachodnich mocarstw o uznanie granicy Polski na Odrze i Nysie. Rezolucję tę wysłano do prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki Dwighta Davida Einsenhowera i premiera Kanady Johna G. Diefenbakera⁸. Działalność Kongresu była bardzo rozległa. Sprawy Polski pozostawały zawsze ważne, ale Kongres powstał jako wewnętrzna organizacja Polaków w Kanadzie i najsilniej koncentrował swoją uwagę na sprawach ważnych dla Kanadyjczyków polskiego pochodzenia. Był to fakt niezmiernie istotny

⁶ Cyt. za L. Pastusiak, *Kraje bliskie a jednak odległe. Polska-Kanada 1945–1961*. Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 2002, s. 352.

⁷ Cyt. za ibidem, s. 352.

⁸ Ibidem, s. 352.

w sytuacji, kiedy Kanada wkraczała w okres konstytuowania się jej wielokulturowości (lata 60. i 70. XX wieku).

Liderami Kongresu zostali żołnierze i uchodźcy, którzy dostali się na teren Kanady w wyniku politycznej sytuacji, jaka zaistniała w Polsce po zakończeniu II wojny światowej⁹. W powojennej dekadzie utworzyła się w Kanadzie polska grupa emigracji politycznej, którą tworzyli między innymi: 1. byli funkcjonariusze placówek dyplomatycznych i konsularnych w Kanadzie, 2. inteligencja, która opuściła Polskę w latach wojennych, 3. chłopcy i robotnicy polscy sprowadzani masowo od 1946 roku do Kanady z obozów DP¹⁰ w Europie Zachodniej. Działalność polityczna emigracji polskiej była odczuwalna szczególnie w Montrealu, Toronto i Ottawie¹¹. Periodyzacja polskiego wychodźstwa do Kanady przełożyła się na wysoki stopień wewnętrznego zróżnicowania Polonii kanadyjskiej. Zróżnicowanie to przekładało się na nierzadkie konflikty wśród społeczności polskiej w Kraju Klonowego Liścia. Pojawiające się zamieszanie polityczne w szeregach Polonii zmusi-

⁹ A. Reczyńska, *The origin and the beginnings of Canadian Polish Congress*. W: *Half a Century of Canadian Polish Congress*. Eds. E. Sołtys, R. Kogler. Canadian-Polish Research Institute. Toronto 2004, s. 11.

¹⁰ *Dipisi* (ang. displaced persons, DPs) – określenie stosowane przez Aliantów wobec osób, które w wyniku wojny znalazły się poza granicami swojego państwa i chciały albo wrócić do kraju, albo znaleźć nową ojczyznę, lecz bez pomocy uczynić tego nie mogły. Po drugiej wojnie światowej były to osoby wywiezione na roboty przymusowe na terytorium hitlerowskich Niemiec głównie z Europy Wschodniej oraz osoby uwolnione z obozów koncentracyjnych. Osoby te umieszczano w specjalnych obozach (ok. 7 milionów takich osób), zob. A. Lembeck, *Wyzwoleni, ale nie wolni*. Świat Książki, Warszawa 2007.

¹¹ L. Pastusiak, op.cit., s. 91.

ło parokrotnie władze Kongresu do potwierdzania linii ideologicznej, którą się kierował. Ideologia ta towarzyszyła bowiem pracy Kongresu od chwili powstania aż do momentu obalenia w Polsce ustroju realnego socjalizmu. Naczelna ścieżka ideologiczna organizacji sprowadzała się do kolejnych deklaracji: [...] *1. Kongres Polonii Kanadyjskiej jest zrzeszeniem organizacji polonijnych działających na zasadach demokracji. Kongres istnieć i działać może jedynie w państwie o ustroju demokratycznym takim jak Kanada, 2. uznając demokrację za najwyższą formę systemu społeczno-politycznego, Kongres Polonii Kanadyjskiej stoi zdecydowanie po jej stronie i przeciwstawia się wszelkim na nią zakusom w Kanadzie i na świecie, 3. jako obywatele Kanady uważamy za swój obowiązek przeciwdziałać wszelkim ideom sprzecznym z zasadami demokracji, na których swój ustrój Kanada opiera, 4. w imię tych zasad, w obliczu stałej ofensywy komunizmu na Kanadę i na Polonię kanadyjską, Kongres uważa za niedopuszczalne utrzymywanie przez organizacje zrzeszone w Kongresie oraz członków indywidualnych tych organizacji kontaktów z władzami narzuconego Polsce systemu komunistycznego lub jego przedstawicielami za granicą, poza okolicznościami wyjątkowymi, a mianowicie sprawami rodzinnymi i pomocy bliskim w kraju oraz – pewnymi – turystycznymi i handlowymi, 5. utrzymanie z krajem łączności w dziedzinie tradycji narodowych, współpracy naukowej, kulturalnej oraz wzajemnego współzawodnictwa sportowego, przyczyniania się do zacieśniania więzi pomiędzy Polonią a Narodem Polskim. Równocześnie, orga-*

nizacje działające wbrew wyżej wymienionym zasadom nie mogą należeć do Kongresu, podobnie jak osoby nie przestrzegające uchwały nie mogą przynależeć do organizacji zrzeszonych w Kongresie. Jeśli zasady te zostaną naruszone przez członka jakiejś organizacji zrzeszonej w Kongresie, to sprawę powinna wyjaśnić pierwotna organizacja do której należy dany członek w przeciwnym razie sprawą tą zajmuje się odpowiedni Okręg Kongresu, a dopiero na końcu (jeśli sprawa nie zostanie wyjaśniona) Zarząd Główny¹².

Uściśleniem powyższej ścieżki ideologicznej było konkretne nazwanie form kontaktów z reżimem komunistycznym w Polsce, które podlegały reakcji ze strony władz Kongresu. Były to: 1. przyjmowanie darów pieniężnych lub w naturze, 2. udział w organizacjach i samym Kongresie osób popierających reżim komunistyczny w Polsce lub od niego uzależnionych, 3. przyjmowanie przedstawicieli tego reżimu przez organizacje i ich indywidualnych członków oraz uczestniczenie działaczy organizacyjnych w imprezach z udziałem przedstawicieli reżimu, 4. udzielenie lub wynajem lokali czy gruntów organizacjom komunistycznym lub innym agendum współpracującym z nimi, 5. osoby bezpośrednio zatrudnione przez instytucje lub firmy zależne od PRL nie mogły być członkami władz Kongresu ani organizacji kongresowych, 6. w sprawach dotyczących sprowadzania i przyjmowania zespołów artystycznych, sportowych oraz delegacji naukowych z kraju

¹² Protokół z Walnego Zjazdu Kongresu, Winnipeg 1970, s. 40–41 (archiwum KPK).

lub ewentualnego wyjazdu podobnych do kraju, organizacje kongresowe winny porozmawiać z Zarządem Głównym Kongresu¹³. Powyższe dyrektywy stały się zarzewiem konfliktu między innymi Kongresu ze Związkiem Polaków w Kanadzie. Sytuacja ta wpłynęła w ostatecznym rozrachunku na złagodzenie stanowiska Kongresu wobec komunistycznej rzeczywistości Polski: [...] *Kongres Polonii Kanadyjskiej uważa za dopuszczalne utrzymanie przez organizacje zrzeszone w Kongresie oraz członków indywidualnych tych organizacji kontaktów z władzami narzuconego Polsce systemu komunistycznego lub jego przedstawicielami za granicą, z wyjątkiem tych kontaktów, które mogłyby być wykorzystane w celach propagandowych i politycznych przez władze komunistyczne*¹⁴. Konflikt pokazał tak naprawdę, co w życiu Polaków będących na emigracji jest najważniejsze. Jest to zachowanie wszystkiego tego, co nosi znamiona polskości. Język i kulturowe dziedzictwo Polski nie mają znamion komunistycznych ani żadnych innych, ale są dorobkiem wielu pokoleń Polaków, którzy dziedzictwo to współtworzyli i walczyli o jego zachowanie. Tego nie wolno zniszczyć, nawet jeśli otaczająca Polaków rzeczywistość jest daleka od pożądaney. I to właśnie wówczas ciężar obowiązku zachowania wszystkiego co cenne spoczywa w rękach tych, którzy znaleźli się w odmiennych strukturach życia codziennego. Władze Kongresu to rozumiały i dzięki temu naczelna organizacja Polaków w Kanadzie

¹³ Ibidem, s. 42.

¹⁴ Ibidem, s. 60.

mogła pełnić rolę soczewki skupiającej Polaków w wielokulturowej i wieloetnicznej Kanadzie. Kongres stał się również z czasem miejscem manifestacji tradycji, kultury i języka polskiego. Wpierw jednak musiał skierować swoje działania w stronę Polaków, których wojenna zawierucha wygnała z Polski, a powojenna rzeczywistość nie pozwoliła do niej wrócić. Rolą działaczy kongresowych i Polonii było wprowadzenie tych Polaków w demokratyczne struktury państwa kanadyjskiego.

W obronie polskich dipisów

Polonia kanadyjska żywo interesowała się losami uchodźców polskich przebywających na terytorium wielu europejskich państw. Dnia 24 września 1945 roku prezes montrealskiej organizacji *Polish Canadian Youth Congress* zwrócił się do Gubernatora Generalnego Kanady z prośbą o interwencję u rządu brytyjskiego w sprawie wyroków śmierci na dipisów polskich w brytyjskiej strefie okupacyjnej. W miejscowości Paderborn dipisi w wyniku drobnego incydentu spowodowali śmierć kilku Niemców. Brytyjskie władze okupacyjne postawiły Polaków przed sądem wojennym, uznając 39 winnych spowodowania zająć. Czterech z nich zostało skazanych na karę śmierci. W rezultacie interwencji brytyjski komendant wojskowy zmienił wyrok śmierci na kary więzienia¹⁵.

¹⁵ Zob. L. Pastusiak, op.cit. s. 100.

Sprawa emigracji do Kanady obywateli polskich przebywających w Europie Zachodniej, a przede wszystkim w Niemczech, wywołała pewne tarcia między Polską i Kanadą w pierwszych powojennych latach. Władze polskie były poirytowane faktem, że Polacy odmawiali powrotu do kraju, a Kanada, ofiarując im możliwość osiedlenia się na swoim terytorium, utrudniała proces ich rejestracji. Jedenastego sierpnia 1945 roku Ministerstwo Spraw Zagranicznych Kanady w porozumieniu z Ministerstwem do Spraw Imigracji wyraziło zgodę na osiedlenie się w Kanadzie byłych pracowników służby dyplomatycznej rządu RP w Londynie. Równocześnie Wielka Brytania, na terytorium której znajdowało się wielu obywateli polskich, nalegała, aby Kanada przyjęła część Polaków, którzy odmówili powrotu do Polski. Również organizacje polonijne w Kanadzie przypominały rządowi kanadyjskiemu, że Polacy zawsze byli lojalnymi obywatelami Kanady. Walczyli przeciwko państwowi osi faszystowskiej. Z takim między innymi wnioskiem wystąpił 27 lipca 1947 roku Kongres Polonii Kanadyjskiej¹⁶. Wiele tego rodzaju interwencji zakończyło się pozytywnie i Polonia z radością witała kolejnych polskich żołnierzy przybywających na kanadyjską ziemię. Krytykowała równocześnie warunki kontraktu, które traktowały Polaków wyłącznie jako siłę roboczą dla kanadyjskiego rolnictwa (farmerstwa). Najsilniej krytykowano następujące decyzje: [...] 1. przyjęcia warunkowo 4000 żołnierzy nieżonatych, 2. przyjęci muszą wyrazić zgodę na pracę w rolnictwie, 3. minister-

¹⁶ Ibidem, s. 101.

stwo pracy we współpracy z innymi organami, w tym policji federalnej RMCP dokona selekcji tych ludzi we Włoszech i Wielkiej Brytanii, 4. służby zatrudnienia rozlokują sprowadzonych żołnierzy na farmach kanadyjskich, 5. każdy żołnierz zobowiąże się pisemnie do przepracowania dwóch lat na farmie, 6. warunki pracy i płacy powinny być zgodne z tymi, jakie istnieją w danym rejonie, 7. rząd angielski pokryje koszty transportu żołnierzy do Kanady, rząd kanadyjski przyjmie na siebie natomiast koszty rozprowadzania tych ludzi po farmach kanadyjskich, 8. każdy kto spełni wszystkie te warunki kontraktu przez dwa lata otrzyma prawo stałego pobytu w Kanadzie. Osoby, które warunków kontraktu nie spełnią będą deportowane do Anglii¹⁷. Można odnieść wrażenie, jakoby Polacy byli specyficzną grupą „niewolników”, którym Kanada pomoże, ale tylko w sytuacji wypełnienia przez nich ścisłych wymogów rządu kanadyjskiego. Sytuacja ta była wysoce niesprawiedliwa i przykra dla Polaków, którym utrudniano kontakty z innymi Polakami, oferując im trudne warunki pracy i płacy. Pomimo ciężkiej sytuacji wielu Polaków przystało na oferowaną im propozycję i do dzisiaj pozostają lojalnymi obywatelami Kanady.

W roku 1955 Kongres zwrócił się do szefa dyplomacji kanadyjskiej Lestera Bowlisa Pearsona z prośbą o podniesienie na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) i na innych forach międzynarodowych sprawy aresztowania i przetrzymywania w więzieniach radzieckich 16 działaczy polskiego podziemia, pod-

¹⁷ Ibidem, s. 102.

stępnie aresztowanych w Polsce wiosną 1945 roku. Kongres prosił, aby Kanada domagała się zwolnienia ich z więzień radzieckich. W połowie 1958 roku powstała w Toronto organizacja Związek Ziem Wschodnich RP, którego celem było stworzenie na terenie Kanady ośrodka specjalnie oddanego sprawie Ziem Wschodnich. Związek wyznaczył sobie dwa zasadnicze cele: 1. przypominanie na ziemi kanadyjskiej o tragedii ziem polskich, 2. informowanie społeczeństwa kanadyjskiego o nieprzedawnionych prawach Polski do Ziem Wschodnich¹⁸. Archiwalne dokumenty organizacji potwierdzają ważkość działania Kongresu w tych sprawach. Świadczy to również, że naczelną organizacją Polaków w Kanadzie interesowała się losom wszystkich Polaków, którzy z różnych powodów chcieli bądź musieli opuścić granice Polski. Trzeba równocześnie pamiętać, że Polonia kanadyjska nigdy nie zapomniała o Rodakach, którzy w ojczyźnie zostali.

Od momentu powstania Kongresu Polonii Kanadyjskiej występował w roli przedstawiciela Polski i Polaków w kontaktach z władzami Kanady. W świadomości Polonii Kongres pozostawał przywódczą organizacją wszystkich Polaków, którzy nie uznawali rządów komunistycznych w Polsce. W taki też sposób był odbierany przez władze kanadyjskie. Stąd częste spotkania i rozmowy przedstawicieli rządu kanadyjskiego i Kongresu Polonii Kanadyjskiej. Tymczasem Kongres podejmował działania mające na celu

¹⁸ Sprawozdanie z działalności Związku Ziem Wschodnich w okresie 1958–1962, Toronto.

zdobycie zaufania wśród Polaków mieszkających w Kanadzie, gdyż wyłącznie w atmosferze wzajemnego zaufania można realizować wyznaczone cele. Piotr Sztompka pisze: *Najbardziej złożone systemy zaufania pojawiają się, gdy dochodzi do współpracy. „Znaczenie zaufania wynika bezpośrednio z natury ludzi jako istot społecznych, które potrafią zaspokajać większość swoich potrzeb wyłącznie dzięki skoordynowanym i opartym na współpracy działaniom”. Ludzie najczęściej działają w obecności innych i w połączeniu z działaniami wielu innych osób. Do współpracy dochodzi wtedy, gdy działając wspólnie, zmierzą razem ku jakiemś celowi, którego nie da się osiągnąć samodzielnie*¹⁹.

Manifestem integracji Polonii kanadyjskiej było poparcie dla sił antykomunistycznych w Polsce poprzez wyrażaną solidarność z protestującymi robotnikami w Poznaniu w czerwcu 1956 roku. Kongres Polonii Kanadyjskiej zorganizował wówczas w Toronto i Montrealu wiece poparcia dla robotników i msze żałobne za ofiary wypadków poznańskich. Ponadto Kongres wystosował do rządu kanadyjskiego petycję z żądaniem interweniowania u rządu polskiego w związku z aresztowaniami w Poznaniu²⁰. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że nie tylko Kongres, ale cała Polonia kanadyjska zareagowała na zmiany w Polsce w październiku 1956 roku poprzez wzmoczoną akcję charytatywną na rzecz Polaków w kraju.

¹⁹ P. Sztompka, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*. Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2007, s. 138.

²⁰ L. Pastusiak, op. cit., s. 233

Zmiany, jakie nastąpiły w Polsce po roku 1956, zostały przyjęte z dużym optymizmem wśród Polonii kanadyjskiej. Inny pogląd w tej kwestii mieli jedynie przedstawiciele skrajnej lewicy – negowali odejście od idei socjalizmu, i skrajnej prawicy – którzy zaistniałe zmiany uważali za marginalne. Sytuacja pogłębiła także różnicę ideologiczną pomiędzy Poselstwem a Kongresem. Liczni przedstawiciele Polonii wykazywali w tym czasie różną postawę wobec sytuacji w Polsce, a jej najczęstszym przejawem były wizyty w Starym Kraju. Sytuacja polityczna w Polsce po roku 1956 ociepliła nieco stosunki między Polonią a krajem, ale równocześnie duży niepokój wzbudzały wiadomości o relacjach władz kościelnych i państwowych w Polsce. Był to strach przed prześladowaniami Kościoła, a Kongres bardzo mocno przeciwstawiał się tym groźbom, prosząc między innymi o pomoc premiera Kanady Johna George’a Diefenbakera. Lata 40. i 50. XX wieku to etap, kiedy Kongres wchodzi w szeroką działalność polonijną. Są to lata ważne, lata szczególne i lata, które wyznaczyły zróżnicowane ścieżki pracy Kongresu do roku 1989.

Kongres Polonii Kanadyjskiej współpracował między innymi z Kongresem Polonii Amerykańskiej, który pod własnym przywództwem zorganizował w dniach 23–24 maja 1970 roku konferencję dotyczącą spraw Polski. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele Kongresu Polonii Kanadyjskiej. Po wielogodzinnej dyskusji stwierdzono, że kiedy powstawały Kongresy Polonii Amerykańskiej i Kanadyjskiej (1944), to głównym ich celem była walka

o niepodległość Polski. Po 25 latach istnienia głównym zadaniem Kongresów winno stać się utrzymanie polskości wśród Polonii amerykańskiej i kanadyjskiej, ale nie można tego osiągnąć bez kontaktu ze Starym Krajem. Był to ważny zwrot w dotychczasowym kierunku pracy obu Kongresów. Dostrzeżono zmianę otaczającej rzeczywistości oraz potrzeby Polaków mieszkających w Ameryce Północnej. Trzeba jednak pamiętać, że organizacje polonijne Ameryki Północnej nie udzielały moralnego poparcia dla komunistycznego rządu Polski, ale wychodziły naprzeciw potrzebom Polaków dążących do zachowania polskiego dziedzictwa kulturowego na obczyźnie²¹. Opracowana w ramach konferencji rezolucja uświadomiła, iż niemożliwe jest zupełne odcięcie się od kontaktów z Polską, ale to nie stoi w sprzeczności z brakiem akceptacji dla polskiej rzeczywistości politycznej. Wraz z rezolucją, ideologicznym formom działalności Kongresu zaczęły coraz wyraźniej towarzyszyć formy działalności o charakterze społeczno-kulturowym. Najważniejszą z nich była działalność na polu krzewienia polskości w Kanadzie. Aby jednak ta działalność była skuteczna, do Kongresu winna przyłączyć się cała Polonia, tylko wówczas w pełni dostrzeżony zostanie wkład Polonii w budowę i życie społeczeństwa kanadyjskiego²². Sama działalność ideologiczna nie była bowiem zgodna z naczelną zasadą Kongresu, według której miał on służyć

²¹ Sprawozdanie z konferencji zorganizowanej przez Kongres Polonii Amerykańskiej w celu omówienia polskich problemów, która odbyła się w Shoreham Hotel w Waszyngtonie DC, 23–24 maja 1970, s. 12 (archiwum KPK).

²² Protokół z XXII Walnego Zjazdu Kongresu, Thunder Bay 1972, s. 15 (archiwum KPK).

Polonii kanadyjskiej i Kanadzie. Zachowane w archiwum dokumenty Kongresu świadczą jednak, że pierwsze dwie dekady pracy Kongresu kierowały się wyłącznie linią polityczną, odsuwając w cień potrzeby Polaków zamieszkałych w Kraju Klonowego Liścia.

W obliczu globalnych zmian, które zaczęły zyskiwać na sile w latach 70. i 80. XX wieku, również Kongres winien stać się aktywny w poszukiwaniu odpowiedzi na nowe wyzwania. W Kanadzie dominowało zagadnienie jedności kraju w obliczu wzrastającego separatyzmu quebeckiego, jak również problem polityki wielokulturowości i kolejnych aktów imigracyjnych, reformy sieci usług społecznych, szkolnictwa i służby zdrowia. W Polsce ważnym problemem stały się polskie mniejszości etniczne z terenu Związku Radzieckiego, które potrzebowały pomocy materialnej i politycznego wsparcia ze strony organów zarówno rządowych, jak i organizacyjnych. W związku z tym powołano Centralną Komisję Łączności z Rodakami w Polsce i poza jej granicami przy współpracy z Fundacją Charytatywną Kongresu Polonii Kanadyjskiej. W kwestii samej Polonii kanadyjskiej skierowano wysiłki w stronę rozbudowy struktur organizacyjnych mogących łączyć całą społeczność polonijną w Kanadzie. W obliczu polityki wielokulturowej Kanady wysiłku wymagała troska o ważne miejsce Polonii w różnicowanym kulturowo kraju oraz o przekazywanie młodemu pokoleniu Polonii wartości i pamięci dorobku tysiącletniej historii Narodu Polskiego i jego wkładu w ogólnoludzki rozwój

kultury, nauki, sztuki i aby ten dorobek znalazł poczesne miejsce w barwnej mozaice etnicznej społeczeństwa Kanady²³.

Kongres Polonii Kanadyjskiej powstał ponad 70 lat temu jako akt integracji Polaków zamieszkujących społeczną przestrzeń Kanady. Powstał przede wszystkim z myślą o Polakach, których wybór bądź przymus skierował na kanadyjską ziemię. Pierwsze dekady pracy Kongresu zdają się gubić to wyzwanie, skupiając swoją uwagę niemal wyłącznie na wyznaczeniu ideologicznej i politycznej linii działalności nie tylko Kongresu, ale całej kanadyjskiej Polonii. Lata 70. XX wieku przynoszą znaczącą zmianę linii działania Kongresu podyktowaną przede wszystkim przyjęciem przez rząd Kanady założeń polityki wielokulturowej, która rzuciła wyzwanie grupom etnicznym w ich dążeniu do zachowania własnej kultury narodowej. Podjęcie tego wyzwania stało się koniecznością, gdyż alternatywą było zepchnięcie na peryferie kulturowej, społecznej i politycznej struktury kanadyjskiej rzeczywistości. Lata 70. ubiegłego stulecia i kolejne stały się testem dla organizacyjnej siły Kongresu w kwestii wykorzystania szans dla zachowania polskiej kultury, a przede wszystkim języka, jakie stwarza wielokulturowe społeczeństwo i wieloetniczne państwo. W tym kontekście ważną kwestią staje się struktura Kongresu, która w stopniu znaczącym sprzyjała bądź nie integracji Polaków.

²³ Pismo do członków Zarządu Głównego Kongresu, 2 grudnia 1994, Toronto (archiwum KPK).

Siła integracji to siła wspólnego działania na rzecz pożądanego i należnego miejsca Polaków w kanadyjskiej strukturze społecznej.

Kongres dla polskich „solidarnościowców”

Od chwili ukonstytuowania się Kongresu Polonii Kanadyjskiej do roku 1989 jego działalność w sprawach Polski opierała się na dwóch filarach: działalności politycznej i pomocy charytatywnej dla Polaków pozostających w kraju. Ukierunkowanie działalności organizacji na sprawy Polski, chociaż przez wielu działaczy traktowane marginalnie, stanowiło znaczącą część jej działalności, która sprowadzała się przede wszystkim do deklarowanego sprzeciwu wobec rządów komunistycznych. Postawę tę wyrażano w formie uchwał i rezolucji ideowych, którym przyświecała idea odzyskania przez Naród Polski wolności duchowej, politycznej i społecznej. Szczególną troską obdarzono Polaków na Wschodzie, którzy często pozostawali tam w zapomnieniu. Protestowano przeciwko przymusowemu przebywaniu na terytorium Związku Radzieckiego ogromnej liczby Polaków wywiezionych z kraju siłą i przeciwko brakowi pozytywnych działań władz Polski Ludowej w kierunku ich powrotu. Polityczną drogę wyznaczył sobie Kongres, przyjmując następującą treść uchwały: *1. organizacja kongresowa nie może współdziałać w żadnej sprawie z organizacją komunistyczną lub współpracującą z reżimem komunistycznym w Polsce, 2. do władz organizacji kongresowej nie mogą wchodzić komuniści,*

ani osoby popierające reżim komunistyczny, 3. organizacja kongresowa nie może przyjmować u siebie przedstawicieli reżimu, ani uczestniczyć w przyjęciach z udziałem tych przedstawicieli, 4. organizacja kongresowa nie może udzielać ani wydzierżawiać lokalu, gruntu itp. organizacjom komunistycznym ani współpracującym z reżimem komunistycznym²⁴. Uchwała ta wyrażała ideową linię działania Kongresu, która wielokrotnie była ponawiana. Przekraczanie ideowych ram wiązało się z interwencją ze strony działaczy organizacji, a sankcją było wykluczenie z szeregów organizacji kongresowych. Szczególnie bliska Polonii była wolność Kościoła katolickiego w Polsce, gdyż każde ograniczenie jego działalności oznaczało ograniczenia w kształtowaniu Polaków w duchu religijnym i wolnościowym.

Ale praca Kongresu na rzecz Polski i Polaków w kraju prowadziła się nie tylko do kwestii politycznych. Po zakończeniu drugiej wojny światowej Polonia podjęła trud pomocy materialnej, finansowej i duchowej dla Rodaków w ojczyźnie. Siła tej pomocy słabła wraz ze wzrostem napięć zimnowojennych i pogarszających się oficjalnych stosunków między Polską a Kanadą. Pomoc nigdy jednak nie zamarła, tym bardziej, że jej beneficjentami byli zwykli ludzie.

W 1944 roku został utworzony *United Polish Relief Fund* skupiający ludzi o szerokim spektrum poglądów politycznych za-

²⁴ Uchwała VXIII Walnego Zjazdu Kongresu, Montreal 1964, s. 36 (archiwum KPK).

równy księży, jak i komunistów. Fundusz zajmował się przede wszystkim gromadzeniem pieniędzy na pomoc dla Polaków. Istniał do roku 1948. Krótki czas istnienia Funduszu związany był z jego złą organizacją, jak również promocją. Sam Kongres nie manifestował lojalności wobec Funduszu, co całą Polonię stawiało w złym świetle. Dodatkowo sprawą zainteresowany był rząd kanadyjski. Fundusz nie przynosił spodziewanych dochodów i został rozwiązany. Organizacja, zgodnie ze swoim statutem, nie zajmowała się wewnętrzną polityką polską, ale służyła sprawie polskiej zgodnie z ideologią Kongresu²⁵, który ostro reagował na każdy przejaw kontaktu swoich członków z władzami Polski Ludowej.

Lata 80. minionego stulecia ujawniły kolejny ważny obszar pracy Kongresu. To problem imigracji uchodźców z Polski. Zarząd Główny powołał wówczas Centralną Komisję Imigracyjną Kongresu, której wyznaczono konkretny zakres działalności: *1. ustalenie programu i koordynacja pracy imigracyjnej w Kanadzie, 2. przekazywanie informacji i dyrektyw do Okręgów i organizacji kongresowych, 3. otrzymywanie raportów z Okręgów i organizacji, roczne sprawozdania z danymi statystycznymi oraz dokumentacja o osobach sponsorowanych przez osoby prywatne, względnie organizacje, 4. rekomendacja osób sponsorowanych do ministerstwa imigracji, 5. organizowanie w razie potrzeby organizacji opieki nad imigrantami przy udziale parafii, 6. przygotowywanie broszur in-*

²⁵ Uchwała VII Walnego Zjazdu Kongresu, Brantford, ON 1955 (archiwum KPK).

*dywidualnego imigranta celem przekazania jej Okręgom, organizacjom oraz Ministerstwu Imigracji, 7. składanie sprawozdania Zarządowi Głównemu*²⁶. Wskazane dyrektywy odnosiły się przede wszystkim do polskiej emigracji „solidarnościowej”. Kongres w sprawie polskich imigrantów prowadził liczne rozmowy z władzami kanadyjskimi, a przede wszystkim z kierownictwem Departamentu Zatrudnienia i Imigracji Kanady. Władze Kanady okazały się rygorystyczne w przestrzeganiu przepisów imigracyjnych, co skutkowało czasowym zawieszeniem akcji sponsorowania Polaków, którzy chcieli bądź musieli przyjechać do Kanady. Zawieszenie było rezultatem braku dokumentacji, którą winien przedłożyć Kongres. Kwestia polskich uchodźców w Kanadzie była na tyle ważna, że Kongres nawiązał w tej sprawie współpracę między innymi z polskim Kościołem w Kanadzie. Polskie parafie były bowiem ważną instytucją pomagającą emigracji „solidarnościowej”²⁷. Pomocą Kongresu objęci byli także Polacy, którzy przejściowo przebywali w krajach Europy Zachodniej, a ich końcowym etapem emigracji była Kanada. Polityka imigracyjna Kanady opierała się wówczas na kwotach i była mocno skomplikowana. Towarzystwo jej rozmaite umowy podpisane przez Kongres i Ministerstwo Zatrudnienia i Imigracji, które określały liczbę imigrantów oraz formy ich sponsorowania. Wykonanie założeń umowy było

²⁶ *Centralna Komisja Emigracyjna KPK. „Canadian Polish Congress 1986–1988”* [Toronto] 1989, s. 59 (archiwum KPK).

²⁷ „Canadian Polish Congress 1988–1990”. [Toronto] 1991, s. 21 (archiwum KPK).

uzależnione od możliwości finansowych Kongresu²⁸. Kolejna umowa z rządem federalnym dotyczyła sponsorowania podań o wize imigracyjne złożone poza Kanadą przez uchodźców oraz przez niektóre osoby wyznaczone. Do dnia 31 sierpnia 1990 roku prawie każdy obywatel Polski znajdujący się poza Polską był osobą wyznaczoną i podlegał tej umowie. Od dnia 31 sierpnia 1990 roku można było sponsorować już tylko tych Polaków, którzy mogli udowodnić, że są uchodźcami i mają uzasadnioną obawę prześladowania ich w Polsce. Z powodu zmian politycznych w naszym kraju liczba osób spełniających powyższe warunki malała²⁹.

Pomoc Polonii dla Rodaków w przedostaniu się do Kanady była ważna z kilku względów. Najważniejszym była ochrona przed represjami politycznymi w Polsce, ale nie mniej ważne znaczenie dla Polonii miało przybycie Polaków. Podtrzymywany był ciągły „przypływ” Polaków, którzy przywozili ze sobą nieskażoną kulturę polską. Sieć interakcji, jaka wywiązywała się między „starą” a „nową” imigracją, umacniała poczucie polskości. Stawała się ważnym czynnikiem podtrzymywania języka i tradycji polskiej w wielokulturowej Kanadzie. To tym ważniejsze, że wieloetniczny kraj kanadyjski nie stawiał żadnych barier w manifestacji etnicznej kultury. Polacy to rozumieli i chętnie wybierali Kanadę jako przybraną ojczyznę. Gwarantowała ona bowiem zarówno dobre warun-

²⁸ „Canadian Polish Congress 1986–1988”. [Toronto] 1989, s. 38, 63 (archiwum KPK).

²⁹ Sprawozdanie Komitetu Pomocy Uchodźcom za rok 1992, Okręg Kongresu Manitoba (archiwum KPK).

ki materialne życia, jak i dobrowolność uczestnictwa w sferze symbolicznej. Kanada nigdy nie przyjęła żadnej ideologii asymilacyjnej, co dla imigrantów było niezmiernie istotne w ich dążeniu do pozostawania w ramach własnej kultury narodowej.

W drodze ku wolności

Kongres wspierał Polaków wybierających emigracyjną drogę, ale wspierał również Rodaków pozostających w kraju. Przykładem jest wsparcie dla Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Czynił to zarówno w granicach Polski, jak i na ziemi kanadyjskiej. W maju 1987 roku w *City Hall* w Toronto odbyła się Konferencja Północno-Amerykańskich Grup Pro-Solidarnościowych, które utworzyły Konfederację Organizacji w jednym celu – udzielenia pomocy „Solidarności” w Polsce³⁰. Polacy mieszkający w Kanadzie nie mogli bezpośrednio uczestniczyć w pracach Związku, ale pamiętali o jego zasługach w walce na rzecz wolnej Polski. Łączono się z działaczami „Solidarności” nie tylko poprzez pomoc materialną, ale i wsparcie duchowe. Z okazji 10. rocznicy porozumień sierpniowych zorganizowano między innymi w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kitchener wystawę „W drodze ku wolności”. Wystawa poprzez licznie zgromadzone fotografie pokazywała walkę Polaków z dyk-

³⁰ Conference of Solidarity Support Organizations in North America, 7 maja 1987, Toronto (archiwum KPK).

taturą komunistyczną. Ta walka to przede wszystkim „wolne słowa” czy „dobra niepodległość”, gdyby użyć słów zaczerpniętych z myśli Mohandasa Karamchanda Gandhiego³¹. Zgromadzone fotografie i rozmaite eksponaty pokazywały niezależność podziemnych struktur prześladowanych przez władze Rzeczypospolitej Ludowej. Wystawie towarzyszyło przesłanie: [...] *Chcemy z jednej strony uzmysłwić jak wiele komuniści mieli do ukrycia, a z drugiej ogrom pracy, który był potrzebny aby przeciwdziałać i przelamać monopol komunistów w zakresie informacji i środków masowego przekazu [...] Prezentowany zbiór to wyłącznie oryginalne materiały wydawane przez polskie podziemie, a wśród nich wiele tytułów i numerów czasopism, książek, znaczków poczty podziemnej, zdjęcia z różnych regionów Polski [...]*³². Działalność polityczna polskich opozycjonistów była ważną wartością dla Polonii i stąd wielu z nich odwiedzało Kanadę, aby spotkać się z tymi, którzy kraj opuścili. Byli to między innymi: Leszek Moczulski, Romuald Szeremietiew, Waław Ziemiński, Andrzej Gwiazda. Członkowie Kongresu utrzymywali również ciągły kontakt z członkami Rządu RP na Uchodźstwie.

Działalność Kongresu, w której priorytetem były sprawy Polski, obejmowała trzy dające się wyróżnić etapy. Pierwszy etap to okres działalności, w której dominuje postawa sprzeciwu wobec

³¹ K. Krzysztofek, M.S. Szczepański, *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005, s. 146.

³² Treść zaproszenia na wystawę „Wolne Słowa”, 28 sierpnia 1990, Kitchener, ON (archiwum KPK).

narzuconego Polsce systemu komunistycznego. Drugi okres to działalność ruchu „Solidarność”, co dla Polonii oznaczało przede wszystkim organizowanie pomocy materialnej dla Polaków w kraju. W sensie ideologicznym była to walka o Prawa Człowieka, manifestacja jedności z ruchem społecznym „Solidarność”, a także obrona więźniów politycznych internowanych w okresie stanu wojennego. W tym czasie starano się wypełniać powinność wobec Polski poprzez: 1. wpływanie na parlament Kanady, aby przekazywał na szczeblu rządowym żądania i opinie Polonii do władz polskich, 2. pomoc ekonomiczną i naukową dla Polaków, 3. pomoc uchodźcom z kraju, 4. wymianę poglądów z przyjeżdżającymi na kontynent amerykański działaczami społecznymi i politycznymi, 5. współpracę z Radą Koordynacyjną Polonii Świata oraz kontakty z rządem polskim na uchodźstwie, Studium Spraw Polskich w Ameryce Północnej i innymi instytucjami oraz organizacjami kanadyjskimi i polonijnymi³³. Powyższe działania Kongresu były silnym elementem integracji społecznej Polonii i Polaków w kraju. Na przełomie kwietnia i maja 1988 roku Kongres wydał komunikat prasowy numer 13/88 przedstawiający pogarszającą się sytuację ekonomiczną w Polsce i reakcję na ten stan rzeczy polskiego społeczeństwa, czyli narastającą falę strajków i protestów. Równocześnie poruszono sprawę więźniów politycznych, łamania Praw Człowieka. W komunikacie numer 15/88 odniesiono się do

³³ „Canadian Polish Congress 1986–1988” [Toronto] 1989, s. 35 (archiwum KPK).

praw robotniczych: [...] *Spółeczeństwo* (polskie – AŚ, MSS) słuszenie stawia jako warunek poparcia dla reformy zmiany nie tylko ekonomiczne ale także polityczne. Zmiany, które pozwolą społeczeństwu na skuteczną kontrolę nieodpowiedzialnych poczynań władzy. Jak dowiodła historia za skutki tych poczynań płaci społeczeństwo. Bo jak cynicznie stwierdził przedstawiciel tej władzy: Rząd zawsze się wyżywi [...] Jako Kanadyjczycy polskiego pochodzenia, pragniemy zapewnić społeczeństwo polskie, że ma w nas gorących orędowników jego podstawowych i niezbywalnych praw, które władza brutalnie i systematycznie gwałci. Nie ustaniemy w naszych staraniach dopóki Naród Polski nie będzie się cieszył takimi samymi prawami jakimi my cieszymy się w Kanadzie³⁴. Jasno trzeba stwierdzić, że były to ważne słowa, ale którym często nie towarzyszyły żadne konkretne działania. Relacje Polonii z Polakami w kraju zmieniły się radykalnie wraz z końcem komunizmu. Jest to trzeci okres dominacji spraw Polski w działalności Kongresu, który datuje się od roku 1990, kiedy Polska odzyskała suwerenność i stała się krajem swobód obywatelskich.

Przedem wszystkim suwerenna Polska

Suwerenność Polski pozostawała nieustającą troską Kongresu, którego członkowie z inicjatywy Kongresu Polonii Amerykańskiej wzięli udział w demonstracji zorganizowanej przeciwko

³⁴ Ibidem, s. 36–37 (archiwum KPK).

wizycie generała Wojciecha Jaruzelskiego w Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku (Nowy Jork, 26 września 1985). Manifestacja została poprzedzona konferencją naukową w Polskim Instytucie Naukowym w Nowym Jorku pod przewodnictwem redaktora nowojorskiego „Nowego Dziennika” Bolesława Wierzbiańskiego. Cele spotkania to między innymi: 1. zaprotestowanie przeciwko politycznym prześladowaniom w Polsce, 2. zaapelowanie o zwolnienie więźniów politycznych i zaprzestanie przez reżim aktów prześladowań i represji, 3. wszczęcie reform ekonomicznych zapewniających uzdrowienie życia ekonomicznego w Polsce, 4. potępienie aktów gwałcenia podstawowych praw ludzkich, ze szczególnym odniesieniem do artystów, dziennikarzy i aktorów, 5. zademonstrowanie poparcia dla „Solidarności”³⁵. To kolejny głośny wyraz jedności Polaków rozrzuconych po wszystkich kontynentach. Wypadki, jakie toczyły się w Polsce w latach 80. ubiegłego stulecia, były ważne nie tylko dla Polaków, ale dla całej społeczności międzynarodowej. Stąd i prasa kanadyjska żywo informowała swoje wielokulturowe społeczeństwo o kolejnych wypadkach w Polsce, a powaga sytuacji upoważniała przedstawicieli Kongresu do interwencji u władz kanadyjskich, gdy okoliczności tego wymagały. Przykładem jest zwrócenie się Kongresu do rządu federalnego – *Minister of State Multiculturalism* – z prośbą o pozwolenie wjazdu do Kanady szerokiej rzeszy emigrantów poli-

³⁵ *Komunikat specjalny*. „Canadian Polish Congress 1984–1986” [Toronto] 1987, s. D.14 (archiwum KPK).

tycznych z Polski i okazanie im na ziemi kanadyjskiej daleko idącej pomocy³⁶. W tym okresie Polonia kanadyjska kilkakrotnie kierowała listy do narodu polskiego z zapewnieniem jej ścisłej łączności z Polakami w kraju. Jeden taki list powstał w obliczu tragedii ks. Jerzego Popiełuszki – połączono się w żałobie z narodem polskim po śmierci katolickiego kapłana. Polonia udawadniała swoją łączność z Rodakami w rozmaity sposób. Przykładem jest wystąpienie radiowe prezesa Kongresu skierowane do Rodaków w kraju z okazji Świąt Bożego Narodzenia i Nowego 1986 Roku, kiedy padły między innymi słowa: [...] *Święta Bożego Narodzenia są świętami Rodziny – wielkiej Rodziny Narodu Polskiego, którego razem z Polonią Świata jesteśmy częścią*³⁷. To ważne słowa dla wszystkich Polaków. Dowodzą one siły całego Polskiego Narodu bez względu na to, w której części świata przebywają jego przedstawiciele. To słowa szczególnej wagi dla Polaków w Kanadzie, gdzie silny głos uświadamia istnienie społeczności polonijnej w wielokulturowym społeczeństwie. Głos ten jest konieczny dla jedności Polonii, ale równocześnie niesie ze sobą niebezpieczeństwo renesansu niektórych form antagonizmów, jakie występują w kontaktach różnych grup etnicznych, a których źródła wywodzą się z trudnej historii państwa polskiego. Wystarczy wspomnieć wiele nieporozumień, jakie polskiej grupie etnicznej w Kanadzie

³⁶ *Komunikat specjalny Kongresu z 28 stycznia 1985 roku. „Canadian Polish Congress 1984–1986” [Toronto] 1987, s. B19 (archiwum KPK).*

³⁷ *Wystąpienie radiowe prezesa Kongresu Polonii Kanadyjskiej Jana Kaszuby, Toronto, grudzień 1985.*

towarzyszyły w kontaktach z grupą żydowską, niemiecką czy ukraińską. Silna jedność to także gęsta sieć kontaktów pomiędzy Polakami na całym świecie. To konieczność stworzenia nowych struktur, które Michel Maffesoli nazywa nowoplemiennością, do wartościowując przede wszystkim czynnikiem emocjonalny³⁸.

Polacy mieszkający w Kanadzie muszą być świadomi specyfiki kanadyjskiego, wielokulturowego społeczeństwa, które wymaga pamięci etnicznego pochodzenia. W przeciwnym razie skazują siebie na peryferie społecznej egzystencji. Wspólnota nabiera tutaj dodatkowego znaczenia, ponieważ bez niej człowiek zatracą swój prymordializm, a wraz z nim narodową tożsamość. Ważnym elementem jej wzmacniania jest nieustanna pamięć i kontakt z krajem macierzystym i Rodakami tam pozostającymi.

Rozmaitość polonijnej pomocy była zadziwiająca. Po katastrofie atomowej w Czarnobylu Komitet Pomocy Polsce Kongresu Polonii Kanadyjskiej nawiązał kontakt z *Canadian Dairy Commission* w sprawie zakupu mleka w proszku dla dzieci oraz z przedstawicielami *Canadian International Development Agency* w Ottawie w sprawie uzyskania funduszy na pomoc przede wszystkim żywnościową. Po interwencji Kongresu fundacja *Canadian Food for Children* wysłała do Komisji Charytatywnej w Polsce 20 ton

³⁸ M. Maffesoli, *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*. Tłum. M. Bucholc. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

żywności przeznaczonej dla dzieci³⁹. Kolejnym przykładem jest rok 1995, kiedy Kongres zwrócił się do całej Polonii o wsparcie budowy oddziału onkologii dziecięcej szpitala w Gdańsku. Pomoc była uczczeniem pamięci Obronców Poczty Gdańskiej i Robotników Solidarności. W zamian oddział nazwano imieniem „Polonii Kanadyjskiej”⁴⁰. Równocześnie i w sposób ciągły przypominano władzom kanadyjskim o Polakach, pozostających na terytorium Związku Radzieckiego. Przedstawione wybiórczo przykłady działalności Kongresu uświadamiają, jak dużą troską otaczała Polonia Polskę i Polaków. To bardzo ważne z punktu widzenia wzmocnienia sieci relacji pomiędzy wszystkimi Polakami. Zapewnia to ciągły kontakt z tym, co polskie i pozwala na kultywowanie polskiej kultury na obczyźnie, co w warunkach wielokulturowego społeczeństwa kanadyjskiego jest szczególnie istotne.

Polscy i Polakom w początkach przywróconej suwerenności

Dla Polaków, którzy wybrali Kanadę jako drugą ojczyznę, ważne były również współczesne problemy Polski. Jedną z ważniejszych spraw było polskie zadłużenie względem Kanady. Kongres kilkakrotnie podejmował próby rozmowy z ministerstwem finansów w Ottawie w sprawie zmniejszenia zadłużenia i możliwości zaciągnięcia dalszych kredytów. Sprawa była trudna ze względu

³⁹ Komunikat w sprawie pomocy Polsce, 15 maja 1986, Toronto (archiwum KPK).

⁴⁰ Treść apelu do Polonii, 13 marca 1995, Toronto (archiwum KPK).

na wysokość zadłużenia. W roku 1991 przedstawiciele Polonii kolejny raz podjęli rozmowy z władzami federalnymi Kanady w sprawie redukcji polskiego zadłużenia. Wyzwanie spoczęło w rękach jedyne go senatora polskiego pochodzenia w kanadyjskim parlamencie Stanleya Haidasza. Senator zwrócił się w tej sprawie do prezesa Kongresu: *[...] Zwracam się do Pana Panie Prezesie z uprzejmą prośbą o poparcie moich starań i propozycji w sprawie niezwykle ważnej dla Polski, w sprawie umorzenia polskiego długu [...] Musimy wywierać silną moralną presję na przedstawicieli rządu, to nasz moralny i patriotyczny obowiązek [...] Proszę o apel do członków Pańskiej organizacji, aby rozpoczęły natychmiastowe działania interwencyjne, czas nagli. Obrady Klubu Paryskiego w sprawie umorzenia długu rozpoczynają się za kilka dni*⁴¹. List do ministra finansów Kanady w tej sprawie wystosowany przez senatora Haidasza został opublikowany w prasie polonijnej, a kartki poparcia zostały przekazane polskim kościołom, sklepom i organizacjom polskim w Kanadzie *[...] Rodacy zbierzmy nasze wysiłki, pomóżmy Polsce, bo to nasz moralny i patriotyczny obowiązek*⁴². Inicjatorzy tych działań byli świadomi, że wyłącznie wspólne działanie wszystkich Polaków może przynieść pożądany efekt. Polonia musi przemówić jednym głosem, każde inne rozwiązanie nie będzie skuteczne. Zmiana społeczno-polityczna w Polsce radykalnie zmodyfikowała charakter relacji między Polską a Polonią.

⁴¹ S. Haidasz, P.C., *M.D. The Senate of Canada*, 1 marca 1991, Ottawa.

⁴² *Apel do Rodaków i organizacji polskich w Kanadzie w sprawie umorzenia długu polskiego*. W: S. Haidasz *The Senate of Canada...*

Po wyborach parlamentarnych w Polsce 4 czerwca 1989 roku władze Kongresu Polonii Kanadyjskiej rozpoczęły oficjalne kontakty i spotkania z przedstawicielami rządu w Polsce. Wyrazem tych zmian było spotkanie Zarządu Kongresu z Lechem Wałęsą i Bronisławem Geremkiem, którzy przebywali w Kanadzie w listopadzie 1989 roku na zaproszenie Kanadyjskiego Kongresu Pracy. Na spotkaniu podjęto problem pomocy ekonomicznej dla Polski oraz konieczność zacieśnienia kontaktów między Polonią kanadyjską a Polską. W marcu 1990 roku wizytę w Kanadzie złożył premier Tadeusz Mazowiecki. Komisja Charytatywna Kongresu Polonii Kanadyjskiej złożyła na Jego ręce czek na kwotę \$40000 z przeznaczeniem na chore dzieci, sierocińce, szpitale oraz pomoc osobom starszym. Od czerwca do sierpnia 1990 roku przebywała w Polsce połączona delegacja Kongresu Polonii Kanadyjskiej i Rady Koordynacyjnej Polonii Wolnego Świata⁴³. Zaproszenie wystosował premier Tadeusz Mazowiecki i marszałek Senatu Andrzej Stelmachowski⁴⁴. Ważny dla Polski rok 1989 ogłoszony

⁴³ Polonia Wolnego Świata – w dniach 7–9 listopada 1975 roku z inicjatywy Kongresów Polonii Kanadyjskiej i Amerykańskiej zwołana została w Waszyngtonie konferencja reprezentantów zorganizowanej Polonii pod nazwą *Polonia 75*. W konferencji uczestniczyło 56 delegatów z 11 krajów (Argentyna, Australia, Austria, Belgia, Francja, Kanada, Niemcy Zachodnie, Stany Zjednoczone, Szwajcaria, Wielka Brytania i Włochy). Wówczas zlecono Kongresowi Polonii Kanadyjskiej zorganizowanie w roku 1978 *Światowego Zjazdu Polonii* pod nazwą *Polonia 78 – Polonia Jutra*. Ten pierwszy *Zjazd Polonii Wolnego Świata* odbył się w Toronto w dniach 25–28 maja 1978 roku i zgromadził 175 delegatów reprezentujących 18 krajów; Sprawozdanie Rady Polonii Wolnego Świata, 1986–1988, Toronto.

⁴⁴ „Canadian Polish Congress 1988–1990” [Toronto] 1991, s. 41–43 (archiwum KPK).

został Rokiem Polskim nie tylko w Kanadzie, ale we wszystkich krajach Polonii Świata⁴⁵.

Okres transformacji ustrojowej w Polsce przyniósł zmiany w sferze kontaktów między Polską a Polonią kanadyjską. Kongres po 1989 roku nawiązał ponownie pozytywne relacje z władzami Rzeczypospolitej, chociaż miały one przede wszystkim charakter ekonomiczny. Uwiarygodnieniem tego było zaproszenie prezesa Kongresu do udziału w spotkaniu z przedstawicielami ministerstwa przekształceń własnościowych RP, które odbyło się w Konsulacie Generalnym Polski w Toronto. Spotkanie było okazją do nawiązania bardziej ścisłych kontaktów z osobami odpowiedzialnymi za zmiany systemowe w polskiej gospodarce⁴⁶. Było to o tyle ważne, że Polacy powinni zabiegać o inwestorów kanadyjskich, gdyż była to istotna droga budowania pozytywnego wizerunku Polski i Polaków w społeczeństwie kanadyjskim tym bardziej, że władze Kanady koncentrowały część swojej uwagi na pomocy polskim przedsiębiorstwom. Kongres był miejscem koncentracji informacji na temat inwestycji w Polsce i współpracy gospodarczej. Współpracował z przedstawicielami dyplomatycznymi RP w Kanadzie w prowadzeniu seminariów i udzielaniu informacji. Posiadał także możliwości wpływania na rządowe i społeczne organa władzy w Kanadzie. Ministerstwo Spraw Zagranicznych Polski uznawało tę ważną rolę Kongresu i społeczności polonijnej w Kanadzie

⁴⁵ Ibidem, s. 43–44 (archiwum KPK).

⁴⁶ Pismo *Polish Trade Commission*, 14 maja 1992, Toronto (archiwum KPK).

w służeniu narodowi polskiemu. W związku z dominacją kwestii ekonomicznych w kontaktach z Polską Komitet Technologiczny Współpracy z Polską ukierunkował swoje działania na współpracę z polskimi uczelniami technicznymi. Ponadto kanadyjscy specjaliści prowadzili konsultacje w szeregu polskich przedsiębiorstw, jak również kanadyjskich firm, które zamierzały zorganizować swoje filie w Polsce. Przesyłano do Polski książki specjalistyczne i sprzęt elektroniczny, jak również świadczone pomoc finansową. Wielu kanadyjskich konsultantów odwiedzało Polskę⁴⁷.

Współpraca ekonomiczna to jedna strona medalu, ale współpraca Kongresu z władzami Polski była o wiele bardziej rozbudowana. Przedstawiciele Kongresu uczestniczyli w spotkaniach z licznie przybywającymi do Kanady przedstawicielami rządu RP, między innymi Jackiem Czaputowiczem, dyrektorem Departamentu Konsularnego i Wychodźstwa w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Spotkanie poświęcone było prezentacji głównych kierunków polityki zagranicznej Polski oraz działalności konsularnej MSZ i placówek polskich⁴⁸. Spotkania z przedstawicielami władz kanadyjskich i polskich dotyczyły wielu kwestii. Ważniejsze z nich to: sprawa zniesienia wiz wjazdowych dla Polaków⁴⁹, przekłamania historyczne dotyczące Polski, apele o poparcie dla Polski w jej sta-

⁴⁷ Sprawozdanie z działalności Komitetu Technologicznej Współpracy z Polską, luty 1990 – wrzesień 1994, Toronto (archiwum KPK).

⁴⁸ Zaproszenie Konsulatu Generalnego RP w Toronto, 15 października 1991, Toronto (archiwum KPK).

⁴⁹ Wizy wjazdowe dla Polaków zostały zniesione przez rząd Kanady 1 marca 2008 roku.

raniach o przystąpienie do Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) i Unii Europejskiej (UE). W dniu 26 maja 1996 roku Kongres gościł ówczesnego Ministra Spraw Zagranicznych RP Dariusza Rosatiego. Tematem spotkania były sprawy związane z przyjęciem Polski do NATO i UE, stosunki polsko-żydowskie, reprivatyzacja, podpisanie konkordatu, poziom edukacji w Polsce połączony z kwestią uznania polskich dyplomów w Kanadzie oraz zniesienie wiz dla Polaków odwiedzających Kanadę⁵⁰.

Większość działaczy kongresowych nie przekroczyła nigdy granicy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Stąd wybitnie ważną była oficjalna wizyta w Polsce w czerwcu 1991 delegacji Kongresu Polonii Kanadyjskiej. Wielu jej uczestników było w Polsce pierwszy raz od chwili zakończenia drugiej wojny światowej⁵¹. Delegacji towarzyszyło kilka celów: 1. nawiązanie bezpośrednich kontaktów na szczeblu ministrów, pracowników służby państwowej oraz stowarzyszeń społecznych w perspektywie korzystniejszej współpracy, 2. przedstawienie Kongresu, jego osobowości prawnej w kanadyjskiej rzeczywistości: kim jest Polonia kanadyjska, jaką pełni rolę w społeczeństwie kanadyjskim i jaki jest jej stosunek do narodu polskiego, oraz prezentacja zasad współpracy na różnych szczeblach władz kanadyjskich. Realizując te zamierzenia, działacze kongresowi spotkali się z członkami prezydium Wspólnoty Polskiej. Oficjalne spotkania odbyły się w Ambasadzie Kanady,

⁵⁰ "Canadian Polish Congress 1994–1996" [Toronto] 1997 (archiwum KPK).

⁵¹ Pismo Kongresu do Ministry of the Attorney General, 16 maja 1991, Toronto (archiwum KPK).

w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (minister Krzysztof Skubiszewski), Ministerstwie Sprawiedliwości (minister Wiesław Chrzanowski), w Ministerstwie Zdrowia i Opieki Społecznej (minister Władysław Sidorowicz), Ministerstwie Finansów (minister Leszek Balcerowicz). Dnia 26 czerwca z okazji przypadającego *Canada Day* w *Canadian Embassy* w Warszawie odbyło się spotkanie z marszałkiem Senatu i równocześnie prezesem Wspólnoty Polskiej⁵² prof. Andrzejem Stelmachowskim⁵³. Organizacja Polonii kanadyjskiej była ceniona również przez przedstawicieli Kościoła katolickiego w Polsce. To docenienie troski, z jaką Polonia otaczała Kościół nie tylko w Polsce, ale wszędzie tam, gdzie mieszkali Polacy. Rola Kościoła katolickiego wśród Polaków rozrzuconych po wszystkich kontynentach pozostawała w ich świadomości. To wiara utrzymywała Polaków w jedności, a pierwszym wysiłkiem na obcej ziemi była budowa kościoła czy chociażby przydrożnej kapliczki, która stanowiła namiastkę pozostawionej ziemi rodzinnej. Również dzisiaj Polacy i kolejne ich pokolenia na emigracji postrzegają kościół jako najbardziej polskie miejsce i głęboko to kultuwują. Nie tylko dbają o stare kościoły, ale budują nowe. Zauważmy przy tym, że parafie polonijne nigdy nie były organizacjami kongresowymi, ale ściśle z nim współpracowały. Kongres

⁵² Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”, organizacja pozarządowa, której celem jest umacnianie więzi z Polakami w kraju i zamieszkałymi za granicą RP. Została powołana w lutym 1990 roku z inicjatywy marszałka Senatu RP Andrzeja Stelmachowskiego. „Wspólnota Polska” ma oddziały w kilkunastu większych miastach Polski.

⁵³ Sprawozdanie z wizyty Kongresu Polonii Kanadyjskiej w Polsce w dniach 23 czerwca – 3 lipca 1991 (archiwum KPK).

uczestniczył w wielu uroczystościach związanych z polskim Kościołem.

Polska w strukturach Paktu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej

Polskie kościoły w Kanadzie to sfera symboliki. Ważniejszym problemem dla Polski, Polaków i Polonii w okresie pierwszych lat suwerenności była zmiana pozycji i wizerunku naszego kraju na forum międzynarodowym. Istotna pozycja Polski na arenie światowej to ważny czynnik wzmacniający poczucie integracji wśród Polaków. To również ważny głos w trosce o godne i zasłużone miejsce w strukturach wieloetnicznego kanadyjskiego organizmu państwowego. Początkiem zmian wizerunku Polski na arenie światowej były starania o przyjęcie do struktur *North Atlantic Treaty Organization, NATO*. W staraniach tych bardzo ważną rolę odegrała Polonia przede wszystkim amerykańska i kanadyjska, które stworzyły w swoich szeregach rodzaj lobby działającego na rzecz członkostwa Polski w NATO. Jednym z pierwszych przedsięwzięć było zorganizowanie przez Związek Narodowy Polski w Oshawa (organizacja jest aktywnym członkiem Kongresu) bankietu dochodowego inaugurującego akcję pomocy Polonii kanadyjskiej dla Polski pod hasłem „W drodze Polski do NATO”. Akcja wspierała finansowo polskie Ministerstwo Obrony Narodowej w dążeniu do realizowania wymogów, jakie postawiono przed

Polską jako kandydatem do NATO⁵⁴. Równocześnie Kongres współorganizował konferencję *Perspectives in NATO Enlargement*, w czasie której odbyła się sesja na temat światowego bezpieczeństwa z udziałem przedstawicieli świata polityki i nauki. W konferencji uczestniczyli reprezentanci państw, które wraz z Polską zabiegały o przyjęcie w ramy struktur Paktu Północnoatlantyckiego. Ważnym problemem było, aby przyjęcie do NATO Polski, Czech i Węgier nie zamknęło drzwi Paktu, i aby rozszerzenie nie osłabiło jego zdolności obronnych. Ponadto, obecny na konferencji przedstawiciel NATO z Brukseli podkreślił ofiarny udział Polaków w misji pokojowej w Bośni i Kosowie⁵⁵. To ważne w procesie tworzenia dobrego i wiarygodnego wizerunku Polski na międzynarodowym polu.

W chwili pojawienia się realnej perspektywy przystąpienia Polski do NATO Kongres Polonii Kanadyjskiej zwrócił się do rządu Kanady z apelem o poparcie dla polskich starań. Kongres zawsze bowiem zabiegał o pomoc dla Polski na arenie międzynarodowej. Argumentem przemawiającym za poparciem przez Kanadę polskiego członkostwa w NATO był fakt, iż przystąpienie Polski do Paktu Północnoatlantyckiego wzmocni pokój i stabilizację nie tylko w Europie. Rozszerzenie NATO nie zwiększy zapewne zagrożenia ze strony Rosji, która takiemu rozszerzeniu mocno

⁵⁴ List do Kongresu Polonii Kanadyjskiej od ZNP w Kanadzie Gmina 7, 6 marca 1994, Oshawa (archiwum KPK).

⁵⁵ *Nowi członkowie w NATO*. „Głos Polski” [Toronto] 2001 z 23–24 X (archiwum KPK)

się sprzeciwiała. Przystąpienie nowych państw do Sojuszu Atlantyckiego byłoby aktem potwierdzającym, że kraje Europy Wschodniej nie są już pod kontrolą rosyjską, ale stanowią suwerenne narody⁵⁶. Premier Kanady z dużym zaangażowaniem podszedł do treści tego apelu. Poparcie państw członkowskich NATO dla Polski było ważne, ale ważniejsza była w tej kwestii jednomyślność Polaków. Stąd apel ambasadora RP w Ottawie Tadeusza Diema o jak najszerze włączanie się wszystkich organizacji polonijnych w proces tworzenia siły nacisku. Włączenie się Kongresu w orbitę tych działań było tym istotniejsze, że rząd kanadyjski uznawał Kongres Polonii Kanadyjskiej za organizację parasolową, reprezentującą zorganizowaną Polonię. Sama Polonia działała na rzecz Polski z pozycji obywateli kanadyjskich, lojalnych przede wszystkim wobec Kanady. Stąd też akcja Kongresu w sprawie wejścia Polski do NATO zakończyła się tym, że Kanada jako pierwsza ratyfikowała członkostwo Polski w tej organizacji⁵⁷. Generalne przekonanie wśród przedstawicieli rządów wielu krajów sprowadzało się do tezy, że Polska winna znaleźć się w strukturach Sojuszu Północnoatlantyckiego. Sami Polacy uważali, iż [...] *Jest to dług, jaki państwa zachodnie winne są nam za Jaltę. A ponadto ćwierć miliona polskich żołnierzy walczyło za Zachodzie i przelewało krew za nie tylko „naszą” ale i „waszą” wolność [...] Kanada*

⁵⁶ List okólny nr 3/1995; The Risks of Extending NATO, 2 czerwca 1995, Toronto (archiwum KPK).

⁵⁷ Fragment przemówienia prezes Kongresu Elżbiety Rogackiej w Senacie RP, 30 kwietnia 2002, Warszawa (archiwum KPK).

jest bardzo przychylna naszemu krajowi i popiera polski wniosek przystąpienia do Paktu Północnoatlantyckiego⁵⁸. Uchwalono zatem rezolucję do premiera Kanady Jeana Chretienia z prośbą o poparcie polskiej sprawy poprzez wstawiennictwo u prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki – Billa Clintona⁵⁹. W treści tej samej rezolucji wyrażono również wdzięczność za poparcie stanowiska Polski przez premiera J. Chretienia, która to postawa została urzeczywistniona między innymi przyjęciem Polski do *Partnership for Peace*⁶⁰.

Dnia 11 marca 1999 roku odbyło się specjalne spotkanie *cocktail party* w związku z przystąpieniem Polski do NATO w dniu 12 marca 1999 roku. Zaproszeni zostali: Zarząd Główny Kongresu, prezesi centralnych organizacji, prezesi grup etnicznych, ambasador RP Bogdan Grzeloński, Konsul Generalny RP Wojciech Tyciński, politycy kanadyjscy, wybrani dziennikarze, media polonijne, kanadyjskie i etniczne. Następnie przedstawiciele Kongresu uczestniczyli w przyjęciu zorganizowanym przez Konsulat Węgierski. Było to radosne celebrowanie przyjęcia Polski i Węgier do NATO⁶¹.

⁵⁸ S. Stolarczyk, *Spotkanie Rady Kongresu Polonii Kanadyjskiej. Parasol NATO za Jaltę*. „Związkowiec” [Toronto] 1995 z 1 XII (archiwum KPK).

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Protokół Walnego Zjazdu Kongresu, 8–10 października 1994 Thunder Bay; List okólny nr 3/1995; *The Risks of Extending NATO*, 2 czerwca 1995 (archiwum KPK).

⁶¹ Sprawozdanie prezesa Zarządu Głównego Kongresu za okres 12 kwietnia – 10 maja 1999, Toronto (archiwum KPK).

Przyjęcie Polski do NATO odnotowano także w kanadyjskiej *House of Commons*, kiedy oświadczenie wygłosiła minister Sarmite Bulte, MP: *Mr. Speaker, on Friday, March 12 the Polish Foreign minister will deliver the ratification of Poland's accession to NATO to Secretary of the State Madeleine Albright in Washington. This event marks one of the first steps in a truly historic process. Our government was the first among allied nations to recognize the importance of the polish people's desire to gain NATO membership. The government has heard the call of the Polish-Canadian community and has fully endorsed the principles behind NATO enlargement. This demonstration of support can only increase stability in the region and strengthen the emerging democracies. Poland's Accession into NATO symbolizes the progress it has made in past years in transforming its society. This accession also proves that Poland has now reclaimed its rightful place in the western world. I would also take this opportunity to salute Dr. Andrzej Garlicki, the former president of the Canadian Polish Congress, Mr. Luvien Konrad, the current president, as well as countless other who, for over half a century, have worked to attain a goal that will come to fruition within a matter of days*⁶². Słowa powyższe wyrażają szacunek i ważność Polski w międzynarodowej polityce. Równocześnie słowa stanowiły ważny punkt odniesienia dla kanadyjskiej Polonii, która winna uczynić z nich istotny ele-

⁶² Sprawozdanie Starszego Wiceprezesa Zarządu Głównego Kongresu w Ottawie za okres 8 marca –12 kwietnia 1999, Ottawa (archiwum KPK).

ment integracji w dążeniu do koniecznego potwierdzenia swojej obecności w kanadyjskiej przestrzeni. Tego wymaga kanadyjska ideologia multikulturalizmu. W przeciwnym razie Polacy staną się jedynie tłem dla wielu grup etnicznych, które szanse zaistnienia w Kanadzie wykorzystują z większą determinacją. Podstawowym problemem Polaków mieszkających w Kanadzie były liczne nieporozumienia i konflikty, które burzyły integrację i jedynomyślność. Tym samym potwierdzały negatywne elementy stereotypu Polaka, jaki ukształtował się w świadomości Kanadyjczyków. Wraz z takimi cechami przypisywanymi Polakom jak nadmierna religijność, brak wykształcenia, zacofanie pojawia się kłótniowość, który to element w powyższym kontekście wydaje się być najważniejszy. Nie pozostając wyłącznie w czarnych obrazach, trzeba nadmienić, że Polacy postrzegani byli również jako pracownicy, o zinternalizowanym poczuciu patriotyzmu⁶³. W 1993 roku doszło do wyraźnego nieporozumienia pomiędzy Konsulem RP Andrzejem Brzozowskim a Polonią, której zarzucił na łamach „Związkowca” zbyt ni patriotyzm i brak zrozumienia dla faktu, że Polska jest już wolnym krajem i oczekuje konkretnych działań ze strony Polonii, a nie kolejnych wyrazów poparcia. W odpowiedzi Okręg Kongresu w Toronto wyjaśnił, że to właśnie dzięki temu patriotyzmowi podtrzymane zostały polskie tradycje w Kanadzie, organizacje polonijne dbały o polski język, kulturę, prawdę historyczną i wspierały walkę

⁶³ A. Kapiszewski, *Stereotyp Amerykanów polskiego pochodzenia*. Biblioteka Polonijna 2, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978.

o suwerenność Polski. Wiele inicjatyw tylko dlatego że było popieranym przez organizacje polonijne, mogło zostać urzeczywistnionych. Były to między innymi: pomnik ofiar Katynia, zorganizowanie Katedry Historii i Kultury Polski na Uniwersytecie w Toronto, przekazywanie lekarstw, książek i żywności dla Polaków w kraju, jak również popieranie w całej rozciągłości walki o niepodległość Państwa Polskiego oraz wstawiennictwo w rządzie Kanady i na forum międzynarodowym w sprawach Polski⁶⁴. Całość tej sytuacji ukazuje co najmniej trzy kwestie. Po pierwsze zasługi Polonii w pracy na rzecz szeroko rozumianego interesu Polski, po drugie elementy niezgody w obrębie całości życia polonijnego w Kanadzie i wreszcie po trzeciej, należy przeformułować główne cele działalności organizacji polonijnych w kierunku sfery kulturalno-społecznej. Nie znaczy to, aby zapomnieć o patriotyzmie, ale zmienić aksjologiczną hierarchię.

Kongres, o czym już wspomiano, dużą troską otaczał Polaków mieszkających na terytorium byłego Związku Radzieckiego. Potwierdza to obszerna korespondencja związana z problemami Polaków mieszkających za wschodnią granicą, a także dotycząca stosunków Polski z krajami Europy Wschodniej. W dokumentach tych odnaleźć można skrótowe opisy rozmów prezydentów Lecha Wałęsy i George'a Busha. Kongres, jako formalny organ reprezentujący Polaków w Kanadzie, zajmował się bowiem w dużym

⁶⁴ Pismo Zarządu Głównego Kongresu – Okręg Toronto do redaktora „Związkowca”, 9 grudnia 1993, Toronto (archiwum KPK).

stopniu sprawami związanymi z polityką zagraniczną Polski. W roku 1992 przedstawiciele Kongresu wypowiedzieli się między innymi na temat polityki Związku Radzieckiego wobec Polaków i ziem polskich. W specjalnej odezwie napisano [...] *Stanowisko Kongresu Polonii Kanadyjskiej w sprawie zachowania przekłętej pamięci Związku Radzieckiego wobec ludności polskiej na Ziemiach Utraconych było i pozostanie zawsze takie samo – zachowanie to potępiamy w najostrzejszych słowach, jakimi dysponuje mowa ludzka i nie przeoczymy żadnej okazji, by o nim światu przypomnieć. Dowodem naszej pamięci są książki o Polish Holocaust wysyłane przez Kongres do dziesiątków bibliotek po całej Kanadzie i Pomnik Katyński na Sunnyside. Bylibyśmy zdumieni gdyby ktokolwiek mógł mieć wątpliwości co do naszej postawy [...]*⁶⁵. Były to bardzo ostre słowa, które w dużej mierze nie sprzyjały pozytywnym relacjom Polski i Rosji.

Znaczna część apeli i deklaracji wysuwanych przez przedstawicieli Polonii nigdy nie została wprowadzona w życie. Pozostawała w sferze pewnej symboliki.

Polska transformacja ustrojowa uświadomiła wielu Polakom, że pomimo spektakularnego postępu, rzeczywistość nadal nie odzwierciedla dążeń i aspiracji wielu grup społeczeństwa polskiego, co było zauważalne w szerokich kręgach Polonii. Lata 90. ubiegłego stulecia to jednak nie tylko przemiany w Polsce, ale również głębokie przeobrażenia w samej Polonii. Dwie przyczyny

⁶⁵ Treść pisma Kongresu, 28 maja 1992, Toronto (archiwum KPK).

tej sytuacji to czas naturalnego odchodzenia starszych i zasłużonych działaczy polonijnych oraz poszukiwanie nowych form istnienia wspólnoty narodowej⁶⁶ i tożsamości zgodnej z oczekiwaniami polskich imigrantów z lat 80. i 90. XX wieku. Zmienione realia polityczne i ekonomiczne zarówno w Polsce, jak i Kanadzie nie pozbawiły Kongresu funkcji reprezentowania Polonii w odniesieniu do władz federalnych i prowincjonalnych Kanady, do organizacji reprezentujących poszczególne grupy etniczne oraz rządu Rzeczypospolitej Polskiej. Chodziło o dobre relacje z wymienionymi podmiotami, aby stały się one fundamentem pozytywnego wizerunku Polski i Polaków na arenie międzynarodowej. Wówczas droga prowadząca do silnej pozycji Polaków w Kanadzie będzie prostsza. Kongres kontynuował również swoją misję pośrednika pomiędzy rządem RP a Polonią. W liście, jaki wystosował do wicemarszałka Sejmu RP, zawarte zostały słowa apelu w sprawie „o obywatelstwie polskim”, które wprowadzono w życie w oparciu o ustawę sejmową z dnia 15 lutego 1962 roku wraz ze zmianami z dnia 24 lipca 1998 roku (Dz.U. Nr 106, poz. 668). Ustawa ta narzucała Kanadyjczykom polskiego pochodzenia i ich potomkom obowiązek posiadania polskiego paszportu w przypadku podróży do Polski. Ustawa ta nie pozwalała Polakom posiadającym obywatelstwo kanadyjskie na wjazd na terytorium Polski na podstawie paszportu kanadyjskiego. Było to szczególnie przykre

⁶⁶ F. Tönnies, *Wspólnota i stowarzyszenie. Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*. Tłum. M. Łukasiewicz. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

w obliczu faktu, że Polonia kanadyjska wspierała walkę z komunizmem, materialnie wspomagała odbudowę kraju i organizowała wśród demokracji zachodnich polityczne lobby na rzecz przystąpienia Polski do NATO. Kwestia paszportów i wiz dla obywateli kanadyjskich polskiego pochodzenia, którzy chcieli odwiedzić swój kraj rodzinny, znalazła odzwierciedlenie w czasie II Zjazdu Polonii i Polaków z Zagranicy w Krakowie, który odbył się w 2001 roku. Przygotowane na tę okoliczność pismo było następującej treści: *Osobom uznanym według obowiązującego prawa polskiego za Polaków, w wypadku przyjęcia przez nich obywatelstwa kraju stałego osiedlenia, przyznane będzie prawo posługiwania się dokumentami tego kraju celem legitymowania się, a szczególnie przy wjazdach do i wyjazdach z Polski.* Na takie propozycje władze RP mówiły początkowo NIE⁶⁷, ale Polska zmieniła stanowisko i zniósła obowiązek posiadania polskiego paszportu przez obywateli kanadyjskich polskiego pochodzenia 1 maja 2004 roku.

Działalność Kongresu Polonii Kanadyjskiej była zróżnicowana. Ważne prace wykonała organizacja na rzecz Polski i Polaków. Był to silny głos sprzeciwu wobec polskiej rzeczywistości ukonstytuowanej po II wojnie światowej, jak i w chwili kiedy nasz kraj pozbył się jarzma komunizmu. Priorytetem stała się wówczas

⁶⁷ Fragment przemówienia wygłoszony w imieniu Polonii na II Zjeździe Polonii i Polaków z Zagranicy, Kraków 2001 (archiwum KPK).

silna pozycja Polski na arenie światowej. To ważne przede wszystkim dla kanadyjskiej Polonii, która żyjąc w wielokulturowym społeczeństwie, winna dbać o dobry wizerunek Polski, gdyż to stanowi fundament znaczącej i ważnej pozycji w strukturach wieloetnicznego kraju. Polakom taka pozycja się należy. Kanada poprzez politykę wielokulturowości stwarza szanse. Aby je wykorzystać, konieczna jest praca na wielu polach, w tym na polu troski o dobry wizerunek kraju pochodzenia.

Literatura:

- Kapiszewski A., *Stereotyp Amerykanów polskiego pochodzenia*. Biblioteka Polonijna 2, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978
- Krzysztofek K., Szczepański M.S., *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*. Katowice 2005
- Lembeck A., *Wyzwoleni, ale nie wolni*. Warszawa 2007
- Maffesoli M., *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*. Tłum. M. Bucholc. Warszawa 2008
- Pastusiak L., *Kraje bliskie a jednak odległe. Polska-Kanada 1945–1961*. Toruń 2002
- Reczyńska A., *The origin and the beginnings of Canadian Polish Congress*. W: *Half a Century of Canadian Polish Congress*. Eds. E. Sołtys, R. Kogler. Toronto 2004
- Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*. Kraków 2007

Śliz A., *Wielokulturowość: iluzje czy rzeczywistość? Socjologiczne studium przypadku na przykładzie Kongresu Polonii Kanadyjskiej*. Opole 2009

Tönnies F., *Wspólnota i stowarzyszenie. Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*. Tłum. M. Łukasiewicz. Warszawa 2008

Materiały źródłowe i prasowe*:

Brzeziński T., *Oblicze Polonii Kanadyjskiej*, „Związkowiec” [Toronto] 1972 z 4 IV

Słowo wstępne, „Kongres Polonii Kanadyjskiej 1984–1986” [Toronto] 1986

„Związkowiec”, 12 września 1948, [Toronto] 1948 z 12 września

Protokół z Walnego Zjazdu Kongresu, Winnipeg 1970

Sprawozdanie z działalności Związku Ziem Wschodnich w okresie 1958–1962, Toronto

Protokół z XXII Walnego Zjazdu Kongresu, Thunder Bay 1972

Pismo do członków Zarządu Głównego Kongresu, 2 grudnia 1994, Toronto

Uchwała VXIII Walnego Zjazdu Kongresu, Montreal 1964

Uchwała VII Walnego Zjazdu Kongresu, Brantford, ON 1955

*Wszystkie dokumenty pochodzą z archiwum Kongresu Polonii Kanadyjskiej w Toronto

Centralna Komisja Imigracyjna KPK. „Canadian Polish Congress 1986–1988” [Toronto] 1989

„Canadian Polish Congress 1988–1990”. [Toronto] 1991

„Canadian Polish Congress 1986–1988”. [Toronto] 1989

Sprawozdanie Komitetu Pomocy Uchodźcom za rok 1992, Okręg Kongresu Manitoba

Conference of Solidarity Support Organizations in North America, 7 maja 1987, Toronto

Komunikat specjalny. „Canadian Polish Congress 1984–1986” [Toronto] 1987

Komunikat specjalny Kongresu z 28 stycznia 1985 roku. „Canadian Polish Congress 1984–1986” [Toronto] 1987

Komunikat w sprawie pomocy Polsce, 15 maja 1986, Toronto

Treść apelu do Polonii, 13 marca 1995, Toronto

„Canadian Polish Congress 1988–1990” [Toronto] 1991

Pismo *Polish Trade Commission*, 14 maja 1992, Toronto

Sprawozdanie z działalności Komitetu Technologicznej Współpracy z Polską, luty 1990 – wrzesień 1994, Toronto

Zaproszenie Konsulatu Generalnego RP w Toronto, 15 października 1991, Toronto

“Canadian Polish Congress 1994–1996” [Toronto] 1997

Pismo Kongresu do Ministry of the Attorney General, 16 maja 1991, Toronto

List do Kongresu Polonii Kanadyjskiej od ZNP w Kanadzie Gmina 7, 6 marca 1994, Oshawa

Nowi członkowie w NATO, „Głos Polski” [Toronto] 2001
z 23–24 X

List okólny nr 3/1995; *The Risks of Extending NATO*, 2 czerwca
1995, Toronto

Sprawozdanie Starszego Wiceprezesa Zarządu Głównego Kongre-
su w Ottawie za okres 8 marca – 12 kwietnia 1999, Ottawa

Pismo Zarządu Głównego Kongresu-Okręg Toronto do redaktora
„Związkowca”, 9 grudnia 1993, Toronto

Treść pisma Kongresu, 28 maja 1992, Toronto

Streszczenie

Kongres Polonii Kanadyjskiej powstał w roku 1944 i przyjął trzy zasadnicze cele działalności: 1. integracja Polaków mieszkających w Kanadzie i dbanie o kulturę narodową; 2. walka o suwerenność Polski po II wojnie światowej; 3. praca na rzecz nowej ojczyzny Kanady. Zadania te były realizowane od początku istnienia Kongresu, ale zmieniał się ich priorytet. W okresie 1944–1989 dominowały polityczne cele działania, spośród których na plan pierwszy wysuwało się odzyskanie przez Polskę suwerenności. Po 1989 roku zasadniczy cel został zmodyfikowany i polityczna orientacja w działalności Kongresu powoli przemieniała się w orientację kulturalno-edukacyjną, czyli integrację Polaków mieszkających w Kanadzie w oparciu o kulturę narodową. Działania te wiązały się z uświadomieniem i dążeniem do zajęcia przez Polaków dobrego miejsca w wielokulturowym społeczeństwie Kanady. Przez cały okres działalności Kongres był aktywny także na rzecz dobra Kanady, zabiegał o właściwe relacje z władzami i przedstawicielami grup etnicznych, które żyją na terytorium Kanady.

Słowa kluczowe: Kongres Polonii Kanadyjskiej, Kanada, społeczeństwo wielokulturowe

Summary

The Congress of Canadians of Polish Origin was founded in 1944 and accepted the following three goals of their activity: 1. integration of Poles in Canada aimed at cultivating the national culture; 2. fight for Poland's sovereignty after World War 2; 3. actions for the good and unity of Canada as a foster mother country. These tasks were realized from the very moment of establishing the Congress, although the priorities changed. In the first period (1944–1989) there dominated a political current, whose delineating element was the concern about Poland's regaining sovereignty. The year 1989 saw a very clear modification of the goals pursued by the Congress: the politics-oriented direction was slowly disappearing to make room for the cultural-educational current, where the priority was integration of Canadian of Polish origin on the ground of the common culture. This was accompanied by the awareness of the concern about the vital place which Poland was entitled to occupy in the multicultural Canadian society. Throughout the whole period of its activity the Congress showed a great concern over the prosperity and good of Canada, at the same time taking care of proper relations with the Canadian authorities and representatives of ethnic groups inhabiting the territory of Canada.

Keywords: The Congress of Canadians of Polish Origin, Canada, multicultural society

Anna Śliz, socjolog, profesor nadzwyczajny w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Opolskiego. Główne pola naukowego zainteresowania to socjologia teoretyczna, socjologia konfliktów społecznych i etnicznych, socjologia grup etnicznych, zmiana i rozwój społeczny, zjawisko wielokulturowości we współczesnym świecie. Jest autorką i współautorką blisko 200 prac naukowych. Członek Korpusu Ekspertów Narodowego Centrum Nauki, Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, Instytutu im. J. Piłsudskiego w Nowym Jorku. Ostatnie publikacje: *Wielokulturowość: iluzje czy rzeczywistość? Socjologiczne studium przypadku na przykładzie Kongresu Polonii Kanadyjskiej* (2009); *Wielokulturowość: konflikt czy koegzystencja?* (redaktor naukowy wraz z Markiem S. Szczepańskim, 2011)

Marek S. Szczepański, socjolog, profesor zwyczajny w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Opolskiego. Główne pola naukowego zainteresowania to socjologia teoretyczna, socjologia regionu i społeczności lokalnych, miasta i przestrzeni, zmiany i rozwoju społecznego oraz socjologia konfliktów społecznych i etnicznych. Jest autorem bądź współautorem ponad 300 prac naukowych. Członek Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów, Komitetu Socjologii PAN oraz Korpusu Ekspertów Narodowego Centrum Nauki. Członek Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Ostatnie publikacje: *Współczesne teorie społeczne. W kręgu ujęć paradygmatycznych* (redaktor naukowy wraz z Anną

Śliz, 2014), *Dostojny uniwersytet?* (redaktor naukowy wraz z Anną Śliz, 2014)